

Piękno tego, co „pomiędzy”

Rec.: Agata Seweryn, *Pomiędzy światami. Studia z literatury oświecenia i romantyzmu*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2017, 257 s.

Tom rozpraw Agaty Seweryn (autorka w nocie bibliograficznej podaje dokładne adresy pierwodruków) zatytułowany *Pomiędzy światami. Studia z literatury oświecenia i romantyzmu* stanowi przykład zastosowania bardzo ciekawej, rozległej i dwuosiowej perspektywy badawczej. Przynosi ona rezultaty przede wszystkim w postaci komparatystycznej analizy zjawisk obecnych w obu tytułowo wskazanych epokach, ale także pozwala spojrzeć na wybrane problemy w szerszym kontekście historycznoliterackim i estetycznym. Książka składa się z dwóch bloków tekstowych. Pierwszy to *Studia interpretacyjne i porównawcze*, drugi — *IkonoGRAFIA literacka*. W obu autorka koncentruje się na uchwyceniu istoty tego, co poruszało wyobraźnię oraz co zajmowało umysły wybranych przez nią autorów oświeceniowych i romantycznych.

Pierwszy cykl rozpraw rozpoczyna się od analizy porównawczej *Rozmowy XXV. Między Nestorem i Hipokratem z Rozmów zmarłych* Ignacego Krasickiego oraz wierszy będących dialogami zmarłych Cypriana Kamila Norwida. Zestawienie pozwala uchwycić i przedstawić to, co łączy i to, co dzieli wiersze elizejskie obu poetów. Autorka bardzo jasno i precyzyjnie ukazuje różnice nie tylko w sposobie ujęcia, konstrukcji i poetyki. U Norwida rozmowy nabierają charakteru wewnętrznych, podmiotowych rozważań, są jakby uzewnętrznieniem indywidualnych, wewnętrznych refleksji. U Krasickiego obowiązuje dystans i daleko posunięte ograniczenie emocji. Chłód wprowadzonej i zastosowanej konwencji pozwala poecie ukryć własne emocje. Ponadto autorka słusznie wskazuje na dwie, odmienne, perspektywy eschatologiczne, określające intencję rozmów. Na tle sentencjonalności i retoryczności *Rozmowy XXV* Krasickiego, a więc znaków klasycznego opanowania, pełne napięć i poruszeń wiersze elizejskie Norwida ujawniają swój moralny, zakorzeniony w chrześcijaństwie temperament.

Tematyka śmierci i swoistego obcowania ze zmarłymi łączy się w tym cyklu rozpraw z tematyką pokrewną: z problemem starości. Agata Seweryn zajęła się w tym przypadku odą Adama Naruszewicza *Do poety starego*. Ten wiersz — wydawałoby się spełniający tylko założenia konwencji opartej na toposie przemijania — stał się dla autorki źródłem ciekawych i głęboko przenikających problem starości w poezji refleksji. Poprzez szereg odniesień i porównań z utworami podejmującymi problem starości jako stanu ducha i ciała, Seweryn dochodzi do podstawowych założeń decydujących o sposobie traktowania wieku zaawansowanego i ostatecznego przemijania. Ciekawe jest więc wskazanie w tym kontekście na przykład na myśl Arystotelesa, dotyczącą wieku późnego, bliższą — jak dowodzi autorka — Naruszewiczowi niż tradycja Platńska, wedle której starość jest czasem mądrości, powagi i autorytetu. W samej odzie *Do poety starego* Agata Seweryn dostrzega — i to jest ważne — nie tylko „sumiennie odrobione ćwiczenie z zakresu retorycznej *dispositio*, ale także czyta ją jako naprawdę głębokie i autentyczne wyznanie liryczne. Autorka ujawnia, poprzez operacje analityczne na poziomie tekstu, ten właśnie aspekt ody Naruszewicza. Tak odczytany utwór staje się wyraźnym punktem odniesienia dla szerszych studiów badawczych nad poezją oświeceniową, które starają się przezwyciężyć stereotyp interpretacyjny, ograniczający tę twórczość tylko do wymiaru konwencjonalno-retorycznego.

Agata Seweryn jest badaczką literatury obdarzoną słuchem pozwalającym jej wychwycić w tekście minimalne nawet zmiany tonacji, wrażliwym na harmonię, na warstwę brzmieniową, odsłaniającą związek poezji z muzyką. Ta zdolność umożliwia autorce swobodne poruszanie się po wspólnych dla tych sztuk obszarach. Trzy ostatnie rozprawy pierwszej części książki mają więc nieprzypadkowo charakter badań literacko-muzycznych. Seweryn odkrywa dalsze i bliższe powinowactwa konkretnych utworów poetyckich z szeroko rozumianą muzycznością.

W tym kontekście przedstawiony został utwór okolicznościowy Stanisława Trembeckiego noszący tytuł: *O pieśni śpiewanej na obiedzie w Sielcach pod Łazienkami dnia 7 września 1788 roku*. Wiersz Trembeckiego upamiętniał dwudziestą czwartą rocznicę elekcji Stanisława Poniatowskiego na króla Rzeczypospolitej. Staranna analiza tekstu, uwzględniająca wszystkie elementy współtworzące treść, łącznie z politycznym i obyczajowym tłem, otwiera ciekawe horyzonty znaczeniowe utworu. Agata Seweryn przedstawia wiersz Trembeckiego, wyjaśniając szczegółowo jego

rolę w uroczystości na cześć króla. Stylizowany językowo utwór Trembeckiego, mający przypominać mowę chłopów galicyjskich, wykonano wraz z muzyką. Panegiryczna treść wiersza opromieniała dokonania króla Stanisława Augusta jako orędownika pokoju. Ale pełne znaczenie tekst uzyskał w połączeniu z muzyką i ten związek — słowa z dźwiękiem — stał się głównym wątkiem rozprawy. Autorka zajęła się poszukiwaniem odpowiedzi na pytanie o to, „co dokładnie jest dla wiersza Trembeckiego owym muzycznym interpretantem”. Rzecz bowiem w tym, że nie wiadomo dokładnie, jaką melodię dopasowano do tekstu poety. Wersja przyjęta przez Kotta i Gomulickiego, którzy z kolei odwołują się do informacji zawartej w rękopisie pochodzącym z Biblioteki Czartoryskich, łączy tekst Trembeckiego z melodią z *Wesela Figara* Mozarta. Nikt wcześniej, przed Agatą Seweryn, nie podjął się próby zweryfikowania tej informacji i nie pokusił się o dokładne ustalenia, która konkretnie część melodyczna dzieła Mozarta została połączona z wierszem Trembeckiego. Badaczce udało się — dzięki rzetelnej kwerendzie — stwierdzić, że chodzi o „...mocno uproszczoną wersję arii Figara *Non più andrai* — z *Wesela Figara* Mozarta”. To ustalenie pozwoliło autorce zbudować pełny obraz przedstawienia, którego świadkiem był król Stanisław August.

Rozprawa poświęcona wierszowi Franciszka Karpińskiego *Głos zabitego do sądu* to z kolei przykład bardzo pogłębionej i ciekawej analizy tekstu poety, który zdecydowanie łamał oświeceniową konwencję wypowiedzi poetyckiej. Rozprawa Agaty Seweryn potwierdza tę prawdę. Wiersz Karpińskiego został przez badaczkę przedstawiony i omówiony bardzo szczegółowo. Zarówno jego warstwa treściowa, jak i stylistyczna stały się przedmiotem jej uważnej lektury. Badaczka wskazuje na niezwykle szeroki kontekst — między innymi chodzi tutaj o ludową pobożność i średnio-wieczne motywy — w którym wiersz Karpińskiego można odczytywać. Agata Seweryn łączy *Głos zabitego do sądu* z romantycznym sposobem ujmowania i przedstawiania rzeczywistości, a więc z tym, co nowe i co w tamtej perspektywie miało się w literaturze dopiero urealniać. Ale badaczka dostrzega w tym wierszu także ślady „dawnego”. Twórczość Karpińskiego była dobrze osadzona w tradycji mowy wiązanej. Tak szerokie spojrzenie na wiersz pozwala podkreślić szczególne miejsce poety na mapie literackiej czasów późnego oświecenia. Analiza *Głosu...* prowadzi do trafnej i ciekawej konkluzji, w której Agata Seweryn podkreśla, że miejsce Karpińskiego jest pomiędzy Naruszewiczem i Mickiewiczem.

Tak zarysowana linia rozwoju polskiej liryki jest jak najbardziej prawdziwa i poetycko znacząca.

Ostatnia rozprawa pierwszej części książki poświęcona jest Książninowi i Moniuszce oraz związkom literatury z muzyką. Wspólnym polem dla obu twórców jest tematyka cygańska. Autorka zajęła się historią muzycznego przetworzenia przez Stanisława Moniuszkę *Cyganów. Opery w III aktach* Franciszka Dionizego Książnina. Agata Seweryn, badając historię muzycznej adaptacji tekstu *Cyganów*, przedstawiła nie tylko genezę utworu, napisanego przez poetę dla puławskiego teatru Izabeli Czartoryskiej, ale zajęła się także szerszą tematyką cygańską w literaturze tamtego okresu. Rozprawa *Cyganie sentymentalni i romantyczni* zawiera ważny przegląd utworów zarówno słownych, jak i muzycznych poświęconych tej problematyce.

Ta część książki Agaty Seweryn odznacza się nie tylko doskonałym warsztatem filologicznym, ale stanowi również przykład ciekawego i twórczego połączenia kompetencji literaturoznawczych i muzykologicznych. Taka dwuogniskowa perspektywa analityczna i interpretacyjna jest niezwykle cenna, pozwala objąć spojrzeniem bardzo szerokie pole zagadnień, tematów i chwytów artystycznych.

W części drugiej *Studiów z literatury oświecenia i romantyzmu*, opatrzonej tytułem *Ikonografia literacka*, autorka koncentruje się głównie na zagadnieniach osadzonych w kontekście romantyzmu.

Tę część studiów otwiera rozprawa poświęcona problemowi nieskończoności w literaturze romantycznej. Autorka, analizując *Świtez* Adama Mickiewicza, skupia się na Mickiewiczowskim ujęciu nieskończoności. Idąc tropem wybitnych badaczy i znawców przedmiotu, Seweryn rozszerza swoje obserwacje o konteksty ikonograficzne, przywołując i omawiając różne — także emblematyczne — iluzje nieskończoności.

W kolejnych rozprawach autorka odczytuje teksty romantyczne — *W Szwajcarii* Słowackiego i *Agaj-Hana* Krasińskiego — poddając je szczegółowej i wyczerpującej analizie. Szeroki kontekst, w którym Seweryn umieszcza utwory czołowych polskich romantyków, odsłania całą sieć niezwykle ciekawych relacji literackich. Jednocześnie należy dodać, że rozprawy nie są erudycyjnie przeciążone. Autorka potrafi o kwestiach złożonych pisać w sposób bardzo prosty i klarowny.

Pomiędzy światami Agaty Seweryn jest nie tylko przybliżaniem i badaniem tego, co pojawia się „pomiędzy” utworami, epokami

i prądami, gatunkami i poetykami, ale stanowi przykład wrażliwego wsłuchiwania się w żywe napięcia, w interakcje zachodzące pomiędzy różnymi obszarami twórczej wrażliwości i wyobraźni. Autorka dysponuje bardzo szerokim aparatem badawczym, posługuje się narzędziami zarówno historyka literatury, jak i muzykologa. Tak poszerzona i wzbogacona perspektywa lektury pozwala dostrzec całe piękno analizowanych tutaj utworów.

Badanie pogranicza zawsze jest zaskakujące i przynosi wiele nieznanych wcześniej ustaleń. Ale nie jest łatwe. Poza wiedzą potrzebna jest jeszcze głęboka krytyczna wrażliwość badacza na sens dzieła, na temperaturę przemian estetycznych. To wszystko w rozprawach Agaty Seweryn jest obecne i sprawia, że *Studia z literatury oświecenia i romantyzmu* mają charakter syntetyczny, tworząc obraz żywy, scalający różnorodne tematy i podkreślający zarazem ich estetyczną autonomię.

Wojciech Kaliszewski
(Instytut Badań Literackich PAN)